

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Философски факултет

Катедра Философия



АВТОРЕФЕРАТ

на

ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

*за придобиване на образователно-научна степен „доктор“ по професионално
направление 2.3. Философия (Теория на познанието)*

МЕТОДЪТ НА КОНЦЕПТУАЛНИЯ АНАЛИЗ В АНАЛИТИЧНАТА ФИЛОСОФИЯ

Докторант: **Христо Иванов Вълчев**

Научен ръководител: **проф. дфн Анета Карагеоргиева**

София, 2018

Дисертационният труд е обсъден и одобрен за придвижване към защита на заседание на катедра Философия към Философски факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски”, проведено на 22.01.2018 г.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 2018 г. в зала на СУ „Св. Климент Охридски” пред жури в състав:

проф. дфн Анета Карагеоргиева

доц. д-р Димитър Елчинов

доц. д-р Лилия Гурова

доц. д-р Росен Люцканов

доц. д-р Димитър Вацов

Съдържание

Общи характеристики на дисертационния труд. 4

Кратко изложение на дисертационния труд.

1. Изложение на концептуалния анализ.

1.1. Какво е концептуален анализ?

1.1.1. Рамки на изследването. 8

1.1.2. Общоприетото разбиране за концептуален анализ. 10

1.1.3. Възможни промени в общоприетото разбиране. 11

1.1.4. Окончателна дефиниция. 12

1.2. Видове концептуален анализ. 13

1.3. Приложение на концептуалния анализ във философията. 15

1.4. Статутът на резултатите от концептуалния анализ. 16

1.5. Познавателната стойност на концептуалния анализ. 17

2. Защита на концептуалния анализ.

2.1. Парадоксът на анализа. 19

2.2. Фактите относно значението. 20

2.3. Холизъмът. 22

2.4. Семантичният екстернализъм. 22

2.5. Надеждността на езиковите интуиции. 25

2.6. Алтернативните логики. 27

2.7. Невъзможността за даване на дефиниции. 28

2.8. Предметът на философията. 28

Приноси моменти в дисертационния труд. 30

Публикации, свързани с дисертационния труд. 32

Общи характеристики на дисертационния труд

Цели.

При написването на дисертационния труд си поставих две цели:

- да разгледам дали и как понятието за концептуален анализ може да бъде подобро;
- да предоставя изложение на метода на концептуалния анализ и защита от отправените към него критики, които изложение и защита се характеризират със систематичност и изчерпателност.

Тези.

Предвид поставените цели, не е напълно уместно да се говори за тези, издигнати в дисертационния труд. Ако все пак е нужно да посоча такива, бих казал, че основната теза в дисертационният труд е, че концептуалният анализ е актуален, валиден и добър метод, който може да послужи за защита на философски тези и решаване на голям брой философски проблеми

Предмет на изследване.

Би могло да се каже, че предметът на изследване в дисертационния труд е методът на концептуалния анализ в аналитичната философия.

Актуалност на изследването.

Концептуалният анализ е метод, който навлиза в аналитичната философия в средата на двадесети век. През втората половина на века обаче в аналитичната философия се появява стремеж към това философията да бъде наукообразна, а доколкото при прилагането на концептуален анализ не е налице извършване на емпирични изследвания или позоваване на такива, изглежда, че методът не отговаря на

този стремеж към наукообразност, поради което бива изоставен. През последните двадесет години обаче се наблюдава завръщане към концептуалния анализ и може да се каже, че по настоящем методът е актуална тема в аналитичната философия.

Поддръжниците на концептуалния анализ успяват да покажат, че методът притежава определени преимущества и да го защитят от определени критики. Особено внимание бива обръщано на възможността концептуалният анализ да бъде използван при свеждането на нещата от един „речник“ до тези от друг. В съвременната аналитична философия е налице цяла философска програма, използваща метода с такава цел – тази, известна под наименованието „плана Канбера“. Глок от своя страна специално изтъква ролята, която концептуалният анализ може да играе при решаването на проблеми в науката. Разглеждано само по себе си бива и класическото приложение на метода – даването на дефиниции. Не бива обръщано достатъчно внимание обаче на две други негови приложения – решаването на философски спорове посредством откриване на разлики в понятията на спорещите философи, за които самите тези философи не си дават сметка, и решаването на философски проблеми посредством откриване на неяснота в понятията.

Що се отнася до критиките, отправени към концептуалния анализ, защитниците на метода се концентрират основно върху критиката, изхождаща от семантичния екстернализъм. Обичайният начин за справяне с тази критика се състои в прибягване до двуизмерна семантика. Разглеждана бива и критиката, изхождаща от факта, че във философията почти липсват дефиниции, за които се приема, че са окончателни. Не бива обръщано достатъчно внимание обаче на множество други влиятелни критики – тези на Куайн, критиката, изхождаща от различните теории за структурата на понятията, критиката, според която езиковите интуиции не са надеждни основания и други. Нужно е също да се отбележи, че въпреки защитата от критиките, концептуалният анализ все още изглежда сякаш не съответства на духа на съвременната аналитична философия, характеризиращ се със споменатия по-горе стремеж към наукообразност. Глок дори изрично противопоставя концептуалния анализ на методите в науката.

Освен това, при предлаганите изложения на концептуалния анализ не се обръща внимание на различни въпроси, свързани пряко с метода, като разликата между семантика и прагматика, дебата относно репрезентационизма, който е налице между поддръжниците на метода, относителността на резултатите от метода и други. Така, може да се каже, че в дискурса на съвременната аналитична философия липсват

изложение на метода на концептуалния анализ и защита от отправените към него критики, характеризиращи се със систематичност и изчерпателност.

Методология.

На първо място, използвам самия метод на концептуалния анализ. Други методи, които са използвани, са привеждането на аргументи в силлогистична форма с цел яснота; построяването на силогизми с цел истинността на дадено твърдение, явяващо се заключението в съответния силогизъм, да бъде обосновано посредством своята логическа връзка с други твърдения, които вече са обосновани или не се нуждаят от обосноваване, явяващи се предпоставки в съответния силогизъм; абдукция (извод към най-доброто възможно обяснение); и херменевтичен анализ.

Структура на текста.

Текстът съдържа увод, основна част, заключение и библиография. Основната част е разделена на две големи глави – „изложение на метода на концептуалния анализ“ и „защита на концептуалния анализ“. Първата глава от своя страна е разделена на пет секции. В първата от тях отговарям на въпроса какво е концептуален анализ като първо разглеждам подробно общоприетото в аналитичната философия разбиране за концептуален анализ, а след това разглеждам различни начини то да бъде подобро и се спирам на онези от тях, за които смятам, че са приемливи. Втората секция се занимава с въпроса какви са видовете концептуален анализ и какво е отношението между тях. В третата секция са разгледани различните възможни приложения на метода във философията. Четвъртата секция се занимава с въпроса за статута на твърденията, представляващи резултати от прилагането на метода. В последната секция са разгледани основанията, които дава метода за приемането на тези твърдения. Втората глава от своя страна е разделена на осем секции. Първата се занимава с парадокса на анализа; втората и третата – с критиката на Куайн; четвъртата – с критиката от семантичен екстернализъм; петата – с критиката, свързана с надеждността на интуициите; шестата – с една от критиките, издигнати от Уилямсън; седмата – с критиката от липсата на окончателни дефиниции и критиката от структурата на понятията; и осмата – с критиката, свързана с действителния предмет на философията.

Обем.

Дисертационният труд е в обем от 172 страници.

Библиография.

Използваната литература наброява 117 заглавия, от които 15 на български език и 102 на английски език. Заглавията са подбрани с оглед на стремежа на автора да вземе предвид целия дебат около концептуалния анализ, развиващ се в съвременната аналитична философия. Този дебат се води почти изцяло на английски език, поради което използваната литература в оригинал също е почти изцяло на английски език.

Кратко изложение на дисертационния труд.

1. Изложение на концептуалния анализ.

1.1. Какво е концептуален анализ?

1.1.1. Рамки на изследването.

С въпроса „какво е концептуален анализ?“ се пита за значението на езиковия израз „концептуален анализ“. Значението на един езиков израз може да бъде обяснено по различни начини, но най-пълният и точен начин би бил да се аналитична дефиниция, затова целта ми беше да предоставя такава.

С оглед на своята цел дефинициите по принцип могат да бъдат разделени на следните четири вида.

Постановяващи дефиниции: дефиниции, при които целта, с която се дава дефиницията, не включва описание на нито един аспект на вече съществуващо значение на някакъв езиков израз.

Описващи дефиниции: дефиниции, при които целта, с която се дава дефиницията, включва описание на всички аспекти на вече съществуващо значение на някакъв езиков израз.

Дефиниции, целящи подобрене: дефиниции, при които целта, с която се дава дефиницията, включва описание само на някои аспекти на вече съществуващо значение на някакъв езиков израз и подобрене на понятието, изразено от съответния езиков израз в съответното значение.

Дефиниции, целящи промяна, различна от подобрене: дефиниции, при които целта, с която се дава дефиницията, включва описание само на някои аспекти на вече съществуващо значение на някакъв езиков израз, но не и

подобрене на понятието, изразено от съответния езиков израз в съответното значение.

Отговаряйки на въпроса какво е концептуален анализ, разгледах какво е общоприетото значение на езиковия израз „концептуален анализ“ в езика на аналитичната философия и дали понятието, което езиковият израз в това свое значение изразява, може по някакъв начин да бъде подобрено. Стигнах до извода, че определени промени в понятието внасят подобрене и приех тези промени. Така, дефиницията, която дадох, беше „целяща подобрене“ – дадена с цел да се опишат някои аспекти на общоприетото в езика на аналитичната философия значение на термина, но други аспекти да се променят, така че понятието, изразено от израза в неговото общоприето в аналитичната философия значение да бъде подобрено.

При изследването на общоприетото значение на израза се позовавах, от една страна, на собствените си езикови интуиции относно значението на израза (които аз съм имам като компетентен говорител на езика на аналитичната философия) и, от друга страна, на конкретни статии и книги от дискурса на аналитичната философия. Стигнах до заключението, че в аналитичната философия е налице едно общоприето значение на израза и то съвпада със значението, което му придава философът, който го въвежда във философския дискурс – Грайс. Това, че въпросното значение е придадено на израза при неговото въвеждане, само по себе си подкрепя предположението, че това значение е общоприетото. Това предположение се подкрепя също и от изследванията на други автори – Иванов, Карагеоргиева, Дали, Дебит и Стерилни, Хана и др. Какво е общоприетото значение на израза в аналитичната философия е разгледано в секция 1.1.2. от текста.

След това, в секция 1.1.3. разгледах различни начини, по които понятието, изразено от израза в неговото общоприето в аналитичната философия значение или, за краткост, може да бъде променено и дали някои от разгледаните възможни промени внасят подобрене в това понятие. За да внася една такава промяна подобрене, е необходимо и достатъчно тя да отговаря на следните две условия.

Условие за полезност: новото понятие за концептуален анализ предоставя повече или по-добри възможности за решаване на философски проблеми или защита на философски тези от старото понятие.

Условие за близост: възможен свят, в който изразът „концептуален анализ“ изразява само новото понятие, е близък с оглед на значението на този израз спрямо възможен свят, в който изразът изразява само старото понятие.

Стигнах до извода, че две от разгледаните възможни промени отговарят и на двете условия и, съответно, приех тези промени.

Накрая, в секция 1.1.4. приложих двете промени и дадох окончателна дефиниция на израза „концептуален анализ“. В същата секция разгледах и някои примери за методи, използвани в аналитичната философия, които попадат под понятието за концептуален анализ (след въведените в него подобрения), но самите автори, които ги използват, не ги наричат „концептуален анализ“.

1.1.2. Общоприетото разбиране за концептуален анализ.

Както посочих по-горе, в секция 1.1.2. разгледах какво е общоприетото значение на израза „концептуален анализ“ в аналитичната философия. Резултатът от това разглеждане са следните две дефиниции.

Дефиниция на „концептуален анализ“ според общоприетото разбиране:

концептуалният анализ е метод, състоящ се в разглеждане от креслото на възможни случаи на езикова употреба с цел да се посочат необходими и достатъчни условия за приложимостта на дадено понятие.

Дефиниция* на „концептуален анализ“ според общоприетото разбиране:

концептуалният анализ е метод, състоящ се в разглеждане от креслото на възможни случаи на езикова употреба с цел да се покаже, че твърдение от типа „ $\forall x. F(x) \Leftrightarrow G(x)$ “ е аналитично.

Изследвайки какво е концептуален анализ според общоприетото в аналитичната философия разбиране, разгледах няколко други, тясно свързани с метода въпроса – каква е процедурата по извършване на концептуален анализ; дали концептуалният анализ при плана Канбера е анализ на понятия; дали разликата в теоретичните възгледи относно репрезентационизма, която е налице сред привържениците на метода, влече след себе си различни разбирания за концептуален анализ; и разликата между

семантична приложимост и прагматична приложимост на предикатите. Заключение, че концептуалният анализ при плана Канбера е анализ на понятия и че различията относно репрезентационизма не влекат след себе си различия в разбирането за концептуален анализ.

Разликата между семантична приложимост и прагматична приложимост е следната. Даден предикат е семантично приложим към дадено нещо, ако и само ако в ситуация, в която някой, който притежава достатъчна информация за това нещо, приложи пряко (съгласно разграничението между пряка и косвена употреба, което правя в секция 1.1.1.) този предикат към въпросното нещо, той разбира значението на предиката. Условието, на които е необходимо или достатъчно дадено нещо да отговаря, за да бъде даден предикат семантично приложим към това нещо, са условията за семантична приложимост на този предикат. Условието за приложимост на даден предикат, които са различни от условията за семантична приложимост на този предикат, са условията за прагматична приложимост на въпросния предикат. Даден предикат е прагматично приложим към дадено нещо, ако и само ако това нещо отговаря на условията за прагматична приложимост на този предикат. Когато при извършването на концептуален анализ се разглеждат възможни случаи на езикова употреба, се взема предвид дали съответният предикат е семантично приложим в дадения възможен случай, но не и дали е прагматично приложим.

1.1.3. Възможни промени в общоприетото разбиране.

Разгледах общо осем възможни промени в общоприетото разбиране за концептуален анализ:

- 1) да се въведе нормативен аспект на концептуалния анализ;
- 2) концептуалният анализ да бъде формиране на намерения за използване на думи;
- 3) освен условията за приложимост на понятията, при концептуалния анализ да се изследват и условията за тяхната „съ-приложимост“;
- 4) концептуалният анализ да отговаря на два въпроса – с каква цел използваме дадено понятие и как понятието ни служи за тази цел;

- 5) концептуалният анализ да представлява излагане на цяла теория около изследваното понятие;
- 6) концептуален анализ да бъде всеки анализ на понятия, а не само анализът на значенията на предикати;
- 7) цел на концептуалния анализ да не бъде единствено посочването на условия за приложимостта на съответното понятие, които са както необходими, така и достатъчни, но и посочването на условия за приложимостта на понятието, които са само необходими или само достатъчни, както и отричането, че дадено условие е необходимо или достатъчно;
- 8) концептуалният анализ да не се извършва само от креслото, но и емпирично.

Стигнах до извода, че две от тези възможни отговарят както на условието за полезност, така и на условието за близост и, съответно, приех тези промени.

1.1.4. Окончателна дефиниция.

Дадох следните две формулировки на окончателната дефиниция на израза „концептуален анализ“.

Дефиниция на „концептуален анализ“: Концептуалният анализ е метод, състоящ се в разглеждане на възможни случаи на езикова употреба с цел да се провери дали дадено твърдение от типа „ $\forall x. F(x) \Rightarrow G(x)$ “ е аналитично.

Дефиниция* на „концептуален анализ“: Концептуалният анализ е метод, състоящ се в прилагане на възможни случаи на езикова употреба с цел да бъде подкрепено или отхвърлено твърдението, че дадено твърдение от типа „ $\forall x. F(x) \Rightarrow G(x)$ “ е аналитично.

Първата от тези две формулировки се отнася до концептуалния анализ като самия процес по прилагането на метода, докато втората формулировка се отнася до случаите,

в които казваме, че концептуален анализ е бил извършен в този-и-този текст или в този-и-този доклад.

Доколкото концептуалният анализ в значението, придадено на израза в горната дефиниция, представлява в известен смисъл „разширение“ на концептуалния анализ в общоприетото значение на израза, можем да го наречем „концептуален анализ в широк смисъл“, а концептуалният анализ при общоприетото разбиране би станал „концептуален анализ в тесен смисъл“. В допълнение към това, можем да наречем концептуалния анализ, извършван от креслото „концептуален анализ от креслото“, а този извършван емпирично – „емпиричен концептуален анализ“.

За да завърша изследването, целящо да даде отговор на въпроса какво е концептуален анализ, давам пример за някои методи, използвани в аналитичната философия, които попадат под понятието за концептуален анализ (в тесния или широкия смисъл на израза), но самите философи, които защитават тези методи, не ги наричат „концептуален анализ“. Такива са „понятийната картография“ на Райл; методът, описан от Остин в „Три начина да разлееш мастило“; методът за установяване на езиковото значение, предложен от Карнап в отговор на критиката на Куайн към аналитичността; и определени части от експерименталната философия.

1.2. Видове концептуален анализ.

В дисертационния труд разграничих общо четири вида концептуален анализ.

Видове концептуален анализ:

- концептуален анализ от креслото;
- емпиричен концептуален анализ посредством изследване на мозъка;
- емпиричен концептуален анализ посредством анкетно проучване;
- емпиричен концептуален анализ посредством изследване на писмени или устни източници.

Не бих казал, че някой от тези видове е „по-добър“ от останалите – всеки от тях има както предимства, така и недостатъци. Основните предимства и недостатъци са накратко следните.

Емпиричният концептуален анализ има две основни предимства пред концептуалния анализ от креслото. Първо, посредством емпиричен концептуален анализ е възможно да се изследва значението на предикати, чието значение философът, извършващ изследването, не знае. Второ, емпиричният концептуален анализ до известна степен компенсира слабостта на концептуалния анализ от креслото, произтичаща от факта, че е възможно езиковата употреба на философа, извършващ изследването, да е идиосинкратична. Концептуалният анализ от креслото обаче има пред емпиричния концептуален анализ предимството, че извършването му изисква малко време и средства.

Емпиричният концептуален анализ посредством изследване на мозъка има това предимство, че изглежда при него може да бъде елиминирано влиянието на различни теоретични пристрастия върху реакциите на съответния говорител спрямо съответните възможни случаи на езикова употреба. Неговото извършване обаче изглежда изисква най-много време и средства. Концептуалният анализ от креслото и емпиричният концептуален анализ посредством анкетно проучване имат от своя страна предимството, че при тях може да се вземе предвид евентуална разлика между личната и общоприетата употреба, за която съответният говорител си дава сметка. Основният начин на обосновка, който се използва при тях обаче е позоваване на езикови интуиции, а принципно е възможно езиковите интуиции да бъдат погрешни (вж. секция 1.5. от настоящия текст).

Емпиричният концептуален анализ посредством изследване на писмени или устни източници е изправен пред затруднението, че някои възможни случаи на езикова употреба се срещат много рядко в писмените и устни източници. Такива са например, възможните случаи, в които е налице епистемичен късмет, т.е. възможните случаи от типа, който посочва Гетие в споменатата вече статия „Знание ли е обоснованото истинно убеждение?“. Така, при емпиричния концептуален анализ посредством изследване на писмени или устни източници трудно може да се установи дали понятието за знание е приложимо в тези случаи. Този вид концептуален анализ обаче притежава предимството, че предоставя възможността да се изследва значението, което даден предикат е имал в миналото.

1.3. Приложение на концептуалния анализ във философията.

Концептуалният анализ може да послужи за това да се посочат условия за приложимост на дадено понятие. Ако посочените условия са както необходими, така и достатъчни, резултатът от концептуалния анализ е аналитична дефиниция. Самото даване на дефиниция е нещо, към което философите по принцип се стремят. Така, едно от приложенията на концептуалния анализ във философията е даването на аналитични дефиниции.

Във философията дефинициите са сами по себе си ценни и представляват цел за философите, но, освен това, могат да бъдат използвани като средство при изпълняването на други философски цели. Всъщност, всяка една от предпоставките при построяването на философски аргумент може да представлява дефиниция. Освен това, ако разполагаме с аналитична дефиницията на нещо, т.е. ако знаем необходимите и достатъчни условия за приложимостта на дадено понятие, ние знаем едновременно с това, че са истинни определени твърдения, според които дадено условие за приложимостта на понятието е само необходимо или само достатъчно, а такива твърдения също могат да бъдат използвани като средство при изпълняването на определени философски цели и, в частност, като предпоставки при построяването на философски аргументи. Всъщност, при разбирането за концептуален анализ, което приех, обосноваването на такива твърдения само по себе си също е цел на прилагането на концептуален анализ. Според това разбиране за концептуален анализ такава цел представлява още и обосноваването на твърдения, според които това-и-това не е необходимо или не е достатъчно условие за приложимостта на съответното понятие. Такива твърдения от своя страна също могат да бъдат използвани като средство при изпълняването на определени философски цели и, в частност, като предпоставки при построяването на философски аргументи.

В секция 1.3. от дисертационния труд първо разглеждам въпроса за даването на дефиниции във философията. Дефинициите във философията, които се приемат за окончателни, са много малко на брой, но това не означава, че стремежът да се дават дефиниции е безсмислен. Процесът на даване на дефиниции и тяхното отхвърляне може да бъде разглеждан като процес на развитие, при който все повече се доближаваме до окончателната дефиниция. След това разглеждам различни начини, по които както самите дефиниции, така и твърденията, казващи дали това-и-това е само необходимо или само достатъчно условие за приложимостта на дадено понятие, могат да бъдат използвани при решаването на философски проблеми и защитата на

философски тези. Разглеждам четири такива начина – този, по който това се случва при плана Канбера; спомагане за решаване на научни проблем посредством анализ на понятия от науката; решаване на философски спорове посредством откриване на разлики в понятията на спорещите философи, за които самите тези философи не си дават сметка; и решаване на философски проблеми посредством откриване на неяснота в понятията. Накрая, разглеждам един пример за прилагане на концептуален анализ, който не спада към никой от горните начини, но който често бива споменаван при дискусиите около концептуалния анализ. Става въпрос за мисловния експеримент на Пътнам със „Земята-близнак“.

1.4. Статутът на резултатите от концептуалния анализ.

Съдържанието на секция 1.4. от дисертационния труд се състои накратко в следното. Резултатите от успешното прилагане на концептуален анализ са три вида твърдения – такива от вида „ $\forall x. F(x) \Rightarrow G(x)$ “ е аналитично“, такива от вида „ $\forall x. F(x) \Rightarrow G(x)$ “ не е аналитично“ и такива от вида „ $\forall x. F(x) \Rightarrow G(x)$ “. И трите вида твърдения са аналитични твърдения. Съгласно популярната формулировка на разграничението между аналитични и синтетични твърдения аналитичните твърдения са такива, които са истинни само въз основа на езиковите значения, а синтетичните – такива, които са истинни както въз основа на езиковите значения, така и въз основа на фактите. С тази формулировка е налице проблем, който може да бъде формулиран накратко по следния начин. Доколкото всяко истинно твърдение е истинно въз основа на фактите, ако приемем популярната формулировка, трябва да приемем, че няма нито аналитични, нито синтетични твърдения. Този проблем се дължи на факта, че при популярната формулировка понятието за аналитичност бива смесено с понятието за априори. Той може да бъде решен като се приеме следната нова формулировка – аналитичните твърдения са такива, които са истинни само въз основа на фактите относно значението, а синтетичните твърдения са такива, които са истинни както въз основа на фактите относно значението, така и въз основа на други факти.

Относно аналитичните твърдения е нужно да се обърне внимание на още две неща – тяхната връзка с понятията за a priori и необходимост и тяхната относителност спрямо езика и времето. Аналитичните твърдения, представляващи резултат от извършването на емпиричен концептуален анализ не са a priori, но ако при извършването на концептуален анализ от креслото се придобива знание независимо от

опита, то може да се каже, че аналитичните твърдения, представляващи резултати от такъв концептуален анализ са обосновани a priori. Колкото до понятието за необходимост, ако под това едно твърдение да е истинно с необходимост се има предвид то да е истинно във всички възможни светове, аналитичните твърдения не са истинни с необходимост. Ако обаче се приеме един отслабен вариант на дефиницията на необходимостта, при който едно твърдение е истинно с необходимост, ако и само ако е истинно във всички възможни светове, в които значението на езиковите изрази е същото като в действителния свят, то за много от аналитичните твърдения (макари не за всички) може да се каже, че са истинни с необходимост. И, накрая, значенията на езиковите изрази и, съответно, аналитичните твърдения са относителни спрямо езика и времето и това е нужно да се вземе предвид при извършването на концептуален анализ.

1.5. Познавателната стойност на концептуалния анализ.

За да знае някой, че дадено твърдение е истинно, е необходимо той да има основания за това, че твърдението е истинно. Твърденията, представляващи резултат от извършването на концептуален анализ, са аналитични твърдения. Да се обоснове дадено аналитично твърдение означава да се покаже, че то съответства на факт относно значението или, казано по друг начин, факт относно семантичната приложимост на езиковите изрази. При извършването на концептуален анализ се показва, че едно твърдение съответства на факти относно значението, по два начина – посредством директно наблюдение на фактите относно значението и посредством позоваване на така наречените „езикови интуиции“. В секция 1.5. разглеждам доколко тези два начина на обосновка присъстват във всеки един от видовете концептуален анализ. За удобство наричам фактите, на които е нужно да съответстват твърденията, представляващи резултат от дадено изследване (било то концептуален анализ или не), за да бъдат истинни, „релевантните факти“.

При концептуалния анализ от креслото основният начин на обосновка, който се използва, е позоваването на езикови интуиции, но наблюдението на релевантни факти също играе роля. Ако целта е да се установи значението на съответния предикат във време, включващо момента на изследване, отговаряйки на въпроси от типа „Това-и-това X ли е?“, философът наблюдава релевантни факти, доколкото като говорител на съответния език, неговите отговори представляват релевантни факти. В граничния случай, в който целта е да се установи значението на предиката единствено в момента на

извършване на изследването и единствено в идиолекта на философа, той наблюдава всички релевантни факти – тогава обосновката се състои единствено в наблюдение на факти и езиковите интуиции не играят роля. В противен случай обаче философът разчита на тях. Ако от друга страна целта е да се установи значението на предиката във време, което не включва момента на изследване, той разчита само на тях – тогава наблюдението не играе роля.

При анкетните проучвания нещата стоят по подобен начин. Основният начин на обосновка, който се използва, е позоваването на езикови интуиции, но наблюдението на релевантни факти също играе роля. Ако целта е да се установи значението на съответния предикат във време, включващо момента на изследване, философът, който извършва изследването наблюдава релевантни факти, доколкото тъй като анкетираните са говорители на съответния език, техните отговори представляват релевантни факти. В граничния случай, в който целта е да се установи значението на предиката единствено в момента на изследване и единствено сред групата от анкетираните (т.е. единствено в езика на анкетираните), философът наблюдава всички релевантни факти – тогава обосновката се състои единствено в наблюдение на факти и езиковите интуиции не играят роля. Извън този граничен случай обаче отново е налице позоваване на езикови интуиции. Ако, от друга страна, целта е да се установи значението на предиката във време, което не включва момента на изследване, философът разчита само на езиковите интуиции на анкетираните – тогава наблюдението не играе роля.

При изследването на мозъка езиковите интуиции не играят роля и обосновката се състои единствено в наблюдение на релевантни факти. При изследването на писмени и устни източници в общия случай нещата стоят по същия начин. При него обаче все пак е възможно езиковите интуиции да играят някаква роля, доколкото е възможно при дадена писмена или устна употреба съответният говорител да си е задал въпроса дали съответният предикат е семантично приложим в съответния възможен случай и да се е позовал на своите езикови интуиции. Понякога това става ясно от съответния текст или звукозапис, но по принцип трудно може да се разбере дали говорителят се позовава на езиковите си интуиции или не. Все пак, мисля, че можем да приемем, че в общия случай при нормалната реч такова позоваване не е налице, а говорителят използва предикатите, така да се каже, „нерефлектирано“ или „непосредствено“.

По принцип позоваването на интуиции при обосновката на дадено твърдение може да бъде проблематично, но при концептуалния анализ това не представлява проблем, тъй като интуициите, които биват приемани като основания при

извършването на концептуален анализ представляват особен вид знание, придобито в опита.

В секцията е разгледана и възможността концептуалният анализ да обоснове сам себе си. Възможно е да се извърши концептуален анализ на предикатите „метод“, „значение“ и евентуално „знание“ и въз основа на него да се стигне до заключението, че концептуалният анализ е възможен метод или добър метод, или нещо подобно. Така би било показано, че концептуалният анализ е „кохерентен“ метод. Не би била дадена обаче „обосновка“ или „доказателство“ на твърдението, че концептуалният анализ е възможен или добър метод, тъй като извършването на концептуален анализ вече предполага това твърдение. Така, ако описания ход бъде наречен „доказателство“, то това доказателство би било кръгово и, следователно, несъстоятелно.

2. Защита на концептуалния анализ.

2.1. Парадоксът на анализа.

Ако парадоксът на анализа бъде отнесен конкретно към метода на концептуалния анализ, той може да бъде формулиран по следния начин.

Парадокс на анализа: За да може някой да извърши успешен анализ на значението на даден предикат, е необходимо този някой да знае какво е значението на този предикат. От друга страна, единственото, което може да бъде научено от анализа на значението на даден предикат, е какво е значението на този предикат. Следователно, ако извършващият анализа не знае значението на предиката, анализът няма да е успешен или, казано по друг начин, няма да е правилен, а ако извършващият концептуален анализ знае значението на предиката, той няма да научи нищо ново или, казано по друг начин, анализът няма да е информативен.

Въз основа на този парадокс може да бъде отправена следната критика към анализа по принцип и в частност към концептуалния анализ. Ако резултатите от прилагането на даден метод могат да бъдат правилни, само ако не са информативни, прилагането на метода е безсмислено.

Основният начин за справяне с тази критика е следният. Налице са два смисъла, в които може да се каже, че някой знае значението на даден предикат. От една страна, някой знае значението на даден предикат, доколкото знае дали този предикат е семантично приложим в различни възможни случаи. Нека за краткост наречем това знание „знание₁ относно езиковото значение“. От друга страна, някой знае значението на даден предикат, доколкото може изрично да посочи условия за семантичната приложимост на този предикат. Това знание от своя страна може да бъде наречено „знание₂ относно езиковото значение“.

За да извърши някой успешно концептуален анализ от креслото, е необходимо той да притежава знание₁ относно значението на съответния предикат, тъй като в противен случай няма да може да прецени дали предикатът е семантично приложим в разглежданите възможни случаи. Притежанието на знание₂ относно значението на предиката обаче не е необходимо. От друга страна, ако някой извърши концептуален анализ на даден предикат (или научи за резултата от извършен концептуален анализ), той придобива знание относно значението на този предикат, което е именно знание₂. Така, ако някой, който притежава само знание₁, но не и знание₂ относно значението на даден предикат, извърши успешно концептуален анализ на този предикат, независимо дали анализът е от креслото или емпиричен, този някой би научил нещо ново и следователно анализът би бил както правилен, така и информативен.

2.2. Фактите относно значението.

Както става ясно в секция 1.4., резултатите от прилагането на концептуален анализ са аналитични твърдения. Следователно, всяка критика към аналитичните твърдения е същевременно критика към концептуалния анализ. Най-влиятелните критики към аналитичните твърдения са тези, отправени от Куайн. Те са, най-общо казано, две на брой – една свързана с фактите относно значението и една свързана с холизма. Първата от тях може да бъде формулирана по следния начин.

- 1) $\forall p_1, \forall p_2. [\text{Ист}(p_1) \Rightarrow \text{Ист}(p_2)] \Rightarrow [\text{Смис}(p_1) \Rightarrow \text{Смис}(p_2)]$
- 2) $\forall q, \exists r. \text{Ист}(q) \Rightarrow \text{Ист}(r)$
- 3) $\forall p. \text{Смис}(p) \Rightarrow \text{Проверка}(p)$
- 4) $\forall r. \neg \text{Проверка}(r)$

5) $\forall p_1, \forall p_2. [\text{Ист}(p_1) \Rightarrow \text{Ист}(p_2)] \Rightarrow [\neg \text{Смис}(p_2) \Rightarrow \neg \text{Смис}(p_1)]$ – от 1)

6) $\forall q, \forall r. \neg \text{Смис}(r) \Rightarrow \neg \text{Смис}(q)$ – от 2) и 5)

7) $\forall r. \neg \text{Смис}(r)$ – от 3) и 4)

8) $\forall q. \neg \text{Смис}(q)$ – от 6) и 7)

Обозначения: P – множеството на всички твърдения; p, p_1, p_2 – произволни членове на P ; Q – множеството на всички твърдения от вида „това-и-това твърдение принадлежи към аналитичните твърдения от втори вид“; q – произволен член на Q ; R – множеството на всички твърдения от типа „тези-и-тези езикови изрази са синоними“; r – произволен член на R ; $\text{Ист}(p)$ – p е истинно; $\text{Смис}(p)$ – p е смислено; $\text{Проверка}(p)$ – p може да бъде емпирично потвърдено или отхвърлено.

Основният начин да бъде защитен концептуалният анализ от тази критика е да се покаже, че четвъртата предпоставка от аргумента е неистинна. На естествен език тя гласи, че твърденията, в които се казва, че дадени езикови изрази са синоними, не могат да бъдат емпирично потвърдени или отхвърлени. Първоначално Куайн защитава тази предпоставка като разглежда различни начини да бъде дефинирана синонимността и заключава, че при никой от тях не е ясно как посочения тип твърдения могат да бъдат емпирично потвърдени или отхвърлени. Според мен обаче имаме основания да приемем, че такава проверка може да бъде извършена посредством това, което в секция 1.1.4. нарекох „емпиричен концептуален анализ“. Всъщност, този отговор на критиката бива даден още от Карнап и Мейтс.

В последствие Куайн дава една допълнителна обосновка на четвъртата предпоставка, издигайки така наречената „теза за неопределеността на превода“.

Според мен тази теза показва, че има проблем с твърденията, приписващи еднаквост на значенията на езикови изрази, принадлежащи към различни езици, но тези твърдения са само едно подмножество на всички твърдения, приписващи синонимност. Твърденията, приписващи еднаквост на значенията на езикови изрази, принадлежащи към един и същ език остават незасегнати. От друга страна, аналитичните твърдения разчитат единствено на синонимност между изрази от един и същ език. Следователно неопределеността на превода не е аргумент срещу аналитичните твърдения.

2.3. Холизъмът.

Холизъмът е теза на Куайн, според която никое твърдение не може да бъде потвърдено или отхвърлено независимо от останалите твърдения. Аргументът на Куайн срещу аналитичните твърдения, който е свързан с тази теза, може да бъде формулиран по следния начин.

Аргумент от холизъм.

- 1) Холизъмът е верен.
- 2) Едно твърдение е аналитично, ако и само ако е истинно каквото и да става.
- 3) При противоречие с опита е възможно да бъде отхвърлено всяко едно твърдение. – от 1)
- 4) Никое твърдение не е истинно каквото и да става – от 3)
- 5) Никое твърдение не е аналитично. – от 2) и 4)

Този аргумент може да бъде критикуван по различни начини. Най-явният от тях е да се изтъкне, че втората предпоставка представлява погрешна дефиниция на аналитичността, в която – както показвам в секция 1.4. – биват смесени понятието за аналитичност и понятието за a priori.

2.4. Семантичният екстернализъм.

Критиката от семантичен екстернализъм произтича от тезите относно значението на Крипке и Пътнам. Тя може да бъде формулирана по следния начин.

Критика от семантичен екстернализъм.

- 1) Целта на извършването на концептуален анализ е да се установи значението на даден предикат посредством изследване на езиковата компетентност.

2) Значението на даден предикат не може да бъде установено посредством изследване на езиковата компетентност.

3) Целта на извършването на концептуален анализ не може да бъде изпълнена. – от 1) и 2)

Втората предпоставка от аргумента бива обоснована по два начина – посредством тезите, които Хаслангър нарича съответно „магнетизъм на референцията“ и „разделение на езиковия труд“.

Тезата за разделението на езиковия труд гласи, че значенията на някои предикати са известни само на определени специалисти. Изглежда поддръжниците на тази критика смятат, че разделението на езиковия труд подкрепя втората предпоставка от критиката, тъй като доколкото значението на някои предикати е известно само на определени специалисти, то не може да бъде установено посредством изследване на езиковата компетентност на хората, различни от въпросните специалисти. Това значението на даден предикат да не може да бъде установено посредством изследване на езиковата компетентност на хората, различни от дадени специалисти, и това значението на даден предикат да не може да бъде установено посредством изследване на езиковата компетентност изобщо обаче са две различни неща. Когато се казва, че целта на извършването на концептуален анализ е да се установи значението на даден предикат посредством изследване на езиковата компетентност, се има предвид езиковата компетентност на хората, които знаят значението на предиката. Съответно, ако единствените хора, които знаят значението на предиката, са определени специалисти, то концептуалният анализ трябва да бъде извършен като се изследва езиковата компетентност на тези специалисти. Така, според мен имаме основания да приемем, че тезата за разделението на езиковия труд всъщност не подкрепя втората предпоставка.

Тезата за магнетизма на референцията може да бъде формулирана накратко по следния начин. Дадено нещо е част от екстензията на даден предикат, ако и само ако това нещо прилича в достатъчна степен на даден образец, определен посредством акт на кръщаване. Съгласно една широко разпространена дефиниция на израза „установяване на значението на предикат“ да се установи значението на даден предикат означава да се установи неговата екстензия във всички възможни светове. Ако се

приеме тази дефиниция, може да се предположи, че магнетизмът на референцията подкрепя втората предпоставка по следния начин. Ако магнетизмът на референцията е верен, то за да се установи каква е екстензията на даден предикат в даден възможен свят, е необходимо да се установи какви са свойствата на нещото, което играе ролята на образец. Това какви са свойствата на нещото, което играе ролята на образец обаче, не може да бъде установено посредством изследване на езиковата компетентност. Следователно, ако магнетизмът на референцията е верен, то това каква е екстензията на даден предикат в даден възможен свят не може да бъде установено посредством изследване на езиковата компетентност. Следователно, ако магнетизмът на референцията е верен, то това каква е екстензията на даден предикат във всички възможни светове не може да бъде установено посредством изследване на езиковата компетентност. Така, доколкото да се установи значението на даден предикат означава да се установи неговата екстензия във всички възможни светове, ако магнетизмът на референцията е верен, то значението на даден типов термин не може да бъде установено посредством изследване на езиковата компетентност.

Стандартният начин, по който защитниците на концептуалния анализ отговарят на твърдението, че магнетизмът на референцията подкрепя втората предпоставка и, съответно, критиката от семантичен реализъм, е приемане на версията на двуизмерна семантика, която Чалмърс нарича „епистермична двуизмерност“. Според епистемичната двуизмерност всеки предикат притежава две различни интензии – първична и вторична. Тези интензии могат да бъдат разглеждани като два различни начина да се разбира думата „значение“ или, казано по друг начин, две различни значения на „значение“. Ако под значението на даден предикат се разбира неговата първична интензия, то да се установи значението на този предикат означава да се установи неговата екстензия във всички възможни светове, при условие че при установяването на екстензията на предиката в даден възможен свят, този възможен свят бива разглеждан като действителен. Ако под значението на даден предикат се разбира неговата вторична интензия, то да се установи значението на този предикат означава да се установи неговата екстензия във всички възможни светове, при условие че при установяването на екстензията на предиката в даден възможен свят, този възможен свят бива разглеждан като контрафактуален.

При горната формулировка на аргумента, изразяващ начина, по който според поддръжника на критиката от семантичен екстернализъм тезата за магнетизма на референцията подкрепя втората предпоставка, се приема, че ако е верен магнетизмът на

референцията, то за да се установи каква е екстензията на даден предикат в даден възможен свят, е необходимо да се установи какви са свойствата на нещото, което играе ролята на образец. Тук се имат предвид свойствата, които образецът притежава в действителния свят. Ако обаче при установяването на екстензията на предиката в съответния възможен свят, този възможен свят бива разглеждан като действителен, това какви са свойствата на образца в действителния свят бива предпоставено и следователно не е необходимо да се установява.

Следователно, ако под „значение“ се има предвид първичната екстензия на съответния предикат, то твърдението, че ако е верен магнетизмът на референцията, то за да се установи каква е екстензията на даден предикат в даден възможен свят, е необходимо да се установи какви са свойствата на нещото, което играе ролята на образец, е неистинно. Съответно, в такъв случай въпросните два аргумента биха били неистинни. Така, концептуалният анализ може да бъде защитен от критиката от семантичен екстернализъм, ако се приеме, че когато се казва, че целта на извършването на концептуален анализ е да се установи значението на даден предикат посредством изследване на езиковата компетентност, под „значение“ се има предвид първичната интензия. В такъв случай магнетизмът на референцията няма да може да бъде използван при обосновката на втората предпоставка. Както видяхме, другият начин тази предпоставка да бъде обоснована – посредством препратка към тезата за разделението на езиковия труд – от своя страна се проваля. Така, ако под „значение“ се има предвид първичната интензия, втората предпоставка остава необоснована и, съответно, цялата критика от семантичен екстернализъм става неоснователна.

2.5. Надеждността на езиковите интуиции.

Уайнбърг, Николс и Стич критикуват концептуалния анализ на предиката „знание“, извършван от креслото или посредством анкетно проучване. Тяхната критика обаче може да бъде разширена така, че да се отнася до всяка употреба на тези два вида концептуален анализ. Тя има два варианта. При въпросното разширение двата варианта могат да бъдат формулирани накратко по следния начин. Нека означим „р“ твърдението, че е номологически и психологически възможно различни хора да имат различни езикови интуиции; и с „ИКА“ – аргументите, основаващи се на употреба на концептуален анализ от креслото или концептуален анализ посредством анкетно проучване. Тогава първият вариант може да бъде формулиран по следния начин.

Критика от надеждността на езиковите интуиции – вариант I

1) p

2) Ако p , то за да бъде един аргумент тип ИКА добър, е необходимо той да взима предвид p .

3) Аргументите тип ИКА не взимат предвид (или не могат да взимат предвид) p .

4) За да бъде един аргумент тип ИКА добър, е необходимо той да взима предвид p . – от 1) и 2)

5) Аргументите тип ИКА не са добри. – от 3) и 4)

Вторият вариант на критиката от своя страна може да бъде формулиран по следния начин.

Критика от надеждността на езиковите интуиции – вариант II

1) Езиковите интуиции не подкрепят нито едно твърдение във (почти) всички случаи.

2) За да бъде нещо добро основание за приемането на дадено твърдение, е необходимо то да подкрепя това твърдение във (почти) всички случаи.

3) Езиковите интуиции не са добро основание за приемането на никое твърдение – от 1) и 2)

4) Аргументите тип ИКА не са добри. – от 3)

Отговорът на тази критика, който предлагам, е накратко следният. В нейния първи вариант тя се отнася само до концептуалния анализ от креслото, но не и до концептуалния анализ посредством анкетно проучване, тъй като вторият по дефиниция

взимат предвид разликите в езиковите интуиции на хората. Спрямо концептуалния анализ на креслото тя е неоснователна, тъй като нямаме основания да приемем, че ако аргументите тип ИКА не взимат предвид възможността за разлики в езиковите интуиции на хората, те не са добри. Но дори критиката да беше основателна, това все пак нямаше да направи извършването на концептуален анализ от креслото безсмислено, тъй като дори аргументите, давани посредством този вид концептуален анализ, да не са добри, понякога те са най-добрите възможни. Във втория свой вариант критиката е неоснователна, тъй като погрешно приема, че за да бъде нещо добро основание за приемането на дадено твърдение, е необходимо то да подкрепя това твърдение във (почти) всички случаи. Това, че въпросното приемане е погрешно, може да бъде демонстрирано посредством примери.

2.6. Алтернативните логики.

Уилямсън издига срещу аналитичните твърдения и, съответно, срещу концептуалния анализ следната критика.

Критика от алтернативни логики.

- 1) Дадено твърдение е аналитично, ако и само ако по необходимост всеки, който разбира значението на изречение, което изразява това твърдение, знае, че това твърдение е истинно.
- 2) За всяко твърдение, което е аналитично, е вярно, че то или е логическа истина, или може да бъде превърнато в логическа истина посредством заместване на синоними.
- 3) За всяко твърдение, представляващо логическа истина, е възможно е някой да разбира значението на изречение, изразяващо това твърдение, но да не знае, че това твърдение е истинно.
- 4) За никое твърдение, което е аналитично, не е вярно, че по необходимост всеки, който разбира значението на изречение, което изразява това твърдение, знае, че това твърдение е истинно. – от 2) и 3)

5) Няма аналитични твърдения. – от 1) и 4)

Уилямсън обосновава третата предпоставка посредством разглеждане на два примера за случай, в който някой разбира значението на изречение, изразяващо твърдение, което е логическа истина, но не знае, че твърдението е истинно. Показвам, че тази обосновка е неправилна, тъй като в дадените от Уилямсън примери съответните говорители всъщност не разбират значението на съответните изречения.

2.7. Невъзможността за даване на дефиниции.

Налице са две критики към концептуалния анализ, според които даването на дефиниции е невъзможно – критика от липсата на окончателни дефиниции и критика от структурата на понятията. И двете се отнасят най-вече до общоприетото разбиране за концептуален анализ, но засягат и това, защитавано в текста на дисертационния труд. Съгласно критиката от липсата на окончателни дефиниции даването на дефиниции е практически невъзможно и следователно търсенето на дефиниции е безсмислено. Тази критика е неоснователна, най-вече защото – както показвам в секция 1.3. – при даването на дефиниции е налице особен процес на развитие, при който философите все повече се доближават до „истината“. Съгласно критиката от структурата на понятията даването на дефиниции за много от понятията е принципно невъзможно, тъй като тези понятия нямат дефиниционна структура. Тази критика е неоснователна по две причини. От една страна, това е така, тъй като при теориите, издигани като алтернативи на традиционната теория, според която понятията имат дефиниционна структура, на практика все пак могат да се дават дефиниции. От друга страна, въпросните алтернативни теории издигат неоснователната претенция, че твърдението, че понятията нямат дефиниционна структура е подкрепено от данни от когнитивната психология.

2.8. Предметът на философията.

Критиката от предмета на философията бива формулирана в три варианта – такъв, при който предметът на философията съвпада с предмета на науката; такъв, при който предметът на философията не са понятията, а нещата, които попадат под тях; и такъв, при който предметът на философията е различен от предмета на

лексикографията. При първия от тях те е неоснователна, тъй като при него погрешно се приема, че предметът на концептуалния анализ не са емпиричните факти; при втория тя е неоснователна, тъй като при него погрешно се приема, че предметът на философията не включва понятията; а при третия от тях тя е неоснователна, тъй като при него погрешно се приема, че предметът на лексикографията не е част от предмета на философията.

Приносни моменти в дисертационния труд.

Основните неща, с които смятам, че настоящ текст допринася за развитието на съвременните философски дебати са следните:

- дадено е ясно, точно и пълно разграничение между видовете дефиниции с оглед на тяхната цел;
- формулирани са необходими и достатъчни условия, на които една промяна в дадено понятие трябва да отговаря, за да представлява нейното приемане подобрене на това понятие;
- дадена е ясна и точна дефиниция на общоприетото в аналитичната философия понятие за концептуален анализ;
- общоприетото в аналитичната философия понятие за концептуален анализ е подобрено;
- формулирана е точна граница между семантиката и прагматиката на даден предикат;
- концептуалният анализ е разделен на видове;
- за първи път са експлицирани някои от приложенията на метода;
- решен е проблемът с популярната формулировка на разграничението между аналитични и синтетични твърдения, породен от смесването на понятието за аналитичност с понятието за a priori;
- изтъкната е относителността на аналитичните твърдения спрямо времето и езика;

- даден е задоволителен отговор на критиките на Куайн към аналитичните твърдения, изхождащи съответно от тезата за неопределеността на превода и от холизма;
- даден е задоволителен отговор на критиката от надеждността на езиковите интуиции;
- даден е задоволителен отговор на критиката на Уилямсън, изхождаща от възможността за алтернативни логики.

Публикации, свързани с дисертационния труд.

- „Концептуалният анализ“ –
http://www.analyticbg.info/uploads/1/7/8/5/17850169/valchev_h_conceptual_analysis.pdf
- „Концептуален анализ на „обяснение“ и „разбиране““ – в Колев, И., Янакиев, К. (ред.), *Обяснение и разбиране*, УИ "Св. Климент Охридски", София, 2016 – съвместна публикация с Димитър Елчинов (в текста е посочено коя част от кого е написана).
- „What is Conceptual Analysis?“ – изчакваща одобрение за публикуване.